

Inhoud

Voor Renée, Vita en Job	
‘Wijsheid is het vermogen iets op een andere manier te zien’	
Sophie Oluwole	
Inleiding	11
Pieter Waterdrinker over Poetin	19
Neelie Kroes over vrouwenquota	23
Jan Drost over liefdesverdriet	27
Marjan Berk over de oude dag	31
Ahmed Marcouch over de aanpak van het salafisme	35
José Rooijers over het nut van een koningshuis	39
Geert-Jan Knoops over de rechtsstaat	43
Ria Valk over vrijgezel zijn	47
Vincent Bijlo over haatmails	51
Daan Roovers over kinderen beschermen tegen wereldleed	55
Lieke Marsman over de aanpak van het klimaatprobleem	59
Gijs de Jong over videoarbitrage	63
Anton Mullink over geloof in God verliezen	67
Roderik van Grieken over de kiesdrempel	71
Jaap Korteweg over vlees eten	75
Hermina de Vries over diëten	79
Joram van Klaveren over de islam	83
Lydia Siepel over jongeren in de jeugdzorg isoleren	87
Jolande Withuis over links en feminisme	91
Ewald Engelen over bonussen	95

Herman Pleij over geluk	99	Marlon Kicken over hokjesdenken	227
Naema Tahir over migratie	103	Roos Vonk over verkondigen dat vlees eten slecht is	231
H.M. van den Brink over Zwarte Piet	107	Anton Loonen over het bestrijden van dodelijke ziektes	235
Hidde Boersma over economische groei en milieuschade	111	Maarten Tjallingii over klimmen op de fiets	239
Henriëtte Prast over verschillen tussen mannen en vrouwen	115	Jim van Os over de juiste behandeling bij psychisch lijden	243
Barbara Baarsma over voedselketens	119	Renske Hagen over voedingstrends	247
Nahed Selim over persoonlijke vrijheid	123	Nico Roozen over het gedrag van consumenten	251
Sander de Kramer over een zelfgekozen dood	127	Mayke van Keep over engagement in het bedrijfsleven	255
Ralf Bodelier over bevolkingsgroei	131	Johan van de Gronden over natuur in Nederland	259
Dorine Hermans over het koningshuis	135	Mels en Jelle over gamen	263
Erik Ex over mobiele telefoons in de klas	139	Max Pam over Israël	267
Vera van Zelm over rolpatronen	143	Gerdien Wolthaus Paauw over Israël	271
Stephan Sanders over gelovig worden	147	Jakolien Kraeima over oplossen lerarentekort	275
Lineke Schakenbos over vijanddenken	151	Mark Kulsdom over radicaal dierenactivisme	279
René Hoksbergen over internationale adoptie	155	Laura van Dolron over #MeToo	283
Jossine Modderman over mateloos consumeren	159	Gustaaf Peek over het kapitalisme	287
Bercan Günel over een hoofddoek dragen	163	Caroline van der Plas over excuses maken voor slavernij	291
Charles Groenhuijsen over nieuws	167	Nadia Zerouali over gearrangeerde huwelijken	295
Petra Stienen over de regio versus de wijde wereld	171	Viktor Frölke over lid worden van het corps	299
Oek de Jong over de Verenigde Staten	175	Lilianne Ploumen over ingrijpen in een ander land	303
Marita Mathijssen over inkorten van romans	179		
Sjoerd Miedema over biologisch boeren	183	Dankwoord	307
Etchica Voorn over huidskleur en identiteit	187		
Kees van Amstel over omgang met leerlingen	191		
Dominique Haijtema over zelfhulpboeken	195		
Joost Röselaers over de rol van de kerk	199		
Rajae El Mouhandiz over de vrijgevochten westerse vrouw	203		
Jelto Drenth over zin in seks	207		
Marian Spier over kansengelijkheid	211		
Filip Zoetewij over militaire interventies	215		
Rozemarijn Schalkx over autonomie in de laatste levensfase	219		
Kader Abdolah over woede jegens het regime in Iran	223		

Inleiding

We leven in een meningencircus. Wie scrollt op sociale media, de tv aanzet, de krant openslaat of borrelt met vrienden of collega's, wordt al gauw overspoeld door waarnemingen en opinies. Met de komst van sociale media en smartphones in ons leven, is de hoeveelheid informatie die ons bereikt, en het aantal mensen dat zijn standpunt daarover de wereld in slingert, geëxplodeerd. Zo worden we vrijwel dagelijks geprikkeld om iets te vinden van een conflict, een uitspraak of een gebeurtenis. En terwijl de wereld steeds complexer wordt, lijkt de stelligheid over hoe die in elkaar zit, en wie aan de 'goede' of 'foute' kant staat, toe te nemen. De tolerantie jegens andersdenkenden neemt af.

Om enige weerstand te bieden aan de polarisatie in onze samenleving zijn wij op zoek gegaan naar mensen zonder in beton gegoten standpunten, mensen die juist van mening zijn veranderd over uiteenlopende kwesties. Die zoektocht bleek veel makkelijker dan gedacht. Schroom om te praten over hun ommezwaaai in denken was er niet bij degenen die we om een interview vroegen. Het getuigde van lef in deze soms grimmige tijd hier publiekelijk mee voor de dag te komen. Of het nu ging om geloven in God, excuses maken voor het slavernijverleden, het doemscenario van overbevolking, een quotum voor meer vrouwen in de top of radicaal activisme. Van alle 137 interviews met bekende en on-

bekende Nederlanders die van mening zijn veranderd die in de *Volkskrant* zijn gepubliceerd, is een selectie gebundeld in dit boek. Interviews die, als je ze leest, gedachten kunnen oproepen als: nu je het zegt, daar zit wel wat in – of juist het tegendeel. Ze geven inzicht in hoe we aan een mening komen, wat de twijfel doet toeslaan en hoe een tegenovergesteld standpunt zich vormt. Maar ook wat de gevolgen kunnen zijn van voortschrijdend inzicht.

‘Een goudmijn,’ noemt Hanny den Ouden deze interviews. Zij is universitair docent communicatie- en informatiewetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Deze verhalen laten volgens haar iets zien wat wetenschappelijk onderzoekers nog niet voor elkaar hebben kunnen krijgen: het proces van meningsvorming en -verandering inzichtelijk maken. In talrijke studies is alleen de vorming van een eerste standpunt onderzocht. Uit die onderzoeken bleek ook nog eens dat een mens helemaal niet in staat is om van mening te veranderen. Als hij eenmaal een standpunt heeft ingenomen volhardt hij daarin, zoals cognitiewetenschappers Hugo Mercier en Dan Sperber schrijven in hun boek *The Enigma of Reason*. Het tegendeel is het geval, blijkt uit de verhalen in dit boek. Een mens kan wel degelijk een kwestie van een heel andere kant bekijken en een knop omzetten, om ruiterlijk toe te geven dat hij er aanvankelijk helemaal naast zat.

Hoe we een mening vormen

Hoewel de mens van alle levende wezens uniek is met zijn vermogen tot redeneren, maakt diezelfde mens er eigenlijk een zootje van. Want, zo blijkt uit onderzoek, eerst is er de intuïtie en daarna volgen de argumenten. Die argumenten slepen we erbij om ons intuïtief gevormde standpunt te rechtvaardigen. Een bewijs voor die volgorde, zegt Hans Hoeken, hoogleraar communicatie- en informatiewetenschappen, is dat we doorgaans schrikken als iemand vraagt naar het ‘waarom’ van ons standpunt. ‘We voelen ons gauw

bedreigd en ongemakkelijk bij de vraag onze mening of keuze te legitimeren,’ stelt hij.

We zijn fundamenteel intuïtief, schrijft de Amerikaanse sociaal psycholoog Jonathan Haidt in zijn boek *The Righteous Mind*. Daarin spreekt hij van ‘morele smaakpapillen’: een mens proeft hoe een visie smaakt en baseert daarop zijn standpunt. Dat concludeert hij uit de gemeten hersenactiviteit bij personen aan wie een morele vraag wordt gesteld: eerst komt het antwoord, daarna volgt met de nodige (hersenen)inspanning de onderbouwing.

Bevestiging van die volgorde kregen we ook tijdens de interviews. Het oude en nieuwe standpunt weet iedereen wel met gemak te formuleren. Maar hoe ze aan die mening zijn gekomen, bleek dikwijls een hersenkraker. ‘Het was gewoon zo,’ zeiden sommigen. Maar meestal bleek het eerste standpunt gevormd in de jonge jaren: in het gezin, in het onderwijs of in de vriendenkring. Als groepsdier zijn we van nature geneigd ons te conformeren aan onze vertrouwde omgeving, dat geldt vaak ook voor onze standpunten. Buiten de groep vallen is geen aanlokkelijk perspectief, alleen al omdat je er dan alleen voor dreigt te staan. Dat is ook waarom het voor bijvoorbeeld een lid van gesloten gemeenschappen als sektes en streng-orthodoxe geloofsgroepen zo moeilijk is een afwijkend standpunt in te nemen, laat staan een eigen weg te kiezen, want dan lig je eruit.

Hoe we van mening veranderen

Van standpunt veranderen doe je niet op één dag in je eentje in een kamer, de setting waarin wetenschappelijk onderzoek over meningsvorming heeft plaatsgevonden. Het is meestal een langzaam proces, waar vaak jaren en soms een half leven overheen gaan. Zangeres Ria Valk moest zestig jaar (en vrijgezel) worden om erachter te komen dat een leven zonder vaste relatie niet zo treurig en eenzaam is als zij altijd had gedacht. Maar de scholie-

ren Mels en Jelle hadden er maar een week wifloze vakantie met hun ouders voor nodig om erachter te komen dat buitenspelen veel leuker is dan gamen.

Elke verandering van standpunt begint met een ervaring die twijfel zaait: heb ik het eigenlijk wel bij het rechte eind? Pas als de bewijzen zich blijven opstapelen en de bron van nieuwe informatie betrouwbaar overkomt, zijn we van zins onze mening bij te stellen. Het is makkelijker als mensen in onze nabije omgeving dezelfde beweging maken.

Uit een analyse van Hanny den Ouden van alle interviews blijken er zeven triggers te zijn die een omslag in denken veroorzaken:

- Een ontmoeting of onverwachte confrontatie die een beeld doet kantelen, is een van de meest genoemde triggers. Zoals politieagent José Rooijers, die de ochtend na de vuurwerkcramp in Enschede in 2000 koningin Beatrix op de rampplek moest rondleiden. Ze voelde afkeer van het ‘nutteloze instituut’ koningshuis, maar kwam daar na die uren met Beatrix op terug. Met haar empathische opstelling bood de koningin daadwerkelijke steun aan de Enschedeërs, ook aan de politieagent zelf. Nu vindt ze dat het koningshuis met zijn onpartijdigheid kloven kan dichtten.
- Eigen onderzoek en wetenschappelijk bewijs kunnen ook tot een ander inzicht leiden, zoals leraar Erik Ex ondervond. Hij zag vooral voordelen in het gebruik van mobiele telefoons in zijn klas, zoals de mogelijkheid voor leerlingen om zelf informatie op te zoeken. Maar tijdens zijn bezoeken aan scholen in dertien verschillende landen ontdekte hij, telkens achter in de klas zittend, tot zijn schrik hoe snel leerlingen zijn afgeleid door hun telefoon, waardoor ze maar weinig van de les meekrijgen.

- Druk of invloed van anderen werd door Den Ouden en haar studenten vastgesteld bij een vijfde van de geïnterviewden. Bladenmaker Jossine Modderman leidde een hedonistisch leven en kocht zich ongans aan kleding, eten en prullaria. Totdat haar dochter haar wees op de impact van haar overconsumptie op het klimaat. BBB-politicus Caroline van der Plas ging onder andere door gesprekken met Sylvana Simons tijdens de rookpauze in de Tweede Kamer anders denken over excuses maken voor het slavernijverleden.
- Een veranderde werkelijkheid deed seksuoloog Jelto Drenth van mening veranderen over sekseverschillen in lust. Eerst kwamen stellen met relatieproblemen in zijn spreekkamer omdat de vrouw niet veel zin in seks had. Maar in de jaren negentig van de vorige eeuw kantelde zijn beeld: er kwamen steeds meer mannen met een laag libido in zijn praktijk. Zo werd zijn nieuwe standpunt: ‘Zin in seks heeft niets te maken met sekse.’
- Bezinning en zelfonderzoek zorgden ervoor dat cabaretier Vincent Bijlo zich anders ging opstellen tegenover ‘laffe lieden’ die hem haatmails stuurden, met soms impliciete doodsb bedreigingen. Hij was er altijd van overtuigd dat negeren de beste optie is, maar besloot op een dag toch eens te reageren. Tot zijn verrassing schrokken de afzenders, sommigen boden hun excuses aan en liepen leeg over hun frustraties. Nu vindt de cabaretier het juist zinvol te reageren op haatmails.
- Een veranderende tijdgeest door protesten en maatschappelijk debat leidde er bij schrijver H.M. van den Brink toe dat hij ‘Zwarte Piet als grappige verkleedpartij’ door de bril van tegenstanders ging bekijken. ‘De vraag is niet: wat voor gevoel heb ik zelf bij die figuur? Daarop kun je antwoorden: ik ben geen racist, het is een onschuldig spelletje. De vraag moet zijn: als andere mensen er heel heftig aanstoot aan nemen, wil ik er dan toch mee doorgaan? Dan is mijn antwoord: nee.’